

FYODOR MİHAYLOVIÇ DOSTOYEVSKI
Karamazov Kardeşler

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 2001-2013 (17 baskı)
© 2001 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Братя Карамазовы

- © Önsöz: “The Galloping Troika and the Momentum of the Underground”, 1964, R.P. Blackmur ve 1992, Helen Blackmur VanEck ve Elizabeth Blackmur.
© Sonsöz: “The Grand Inquisitor and the Wine of Gladness” ve “The Peasants Stand Firm and the Tragedy of the Saint”, 1964, R.P. Blackmur ve 1992, Helen Blackmur VanEck ve Elizabeth Blackmur.
Önsöz ve sonsözlerin hakları Anatolialit telif hakları ajansı aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 720 • İletişim Klasikleri 10
ISBN-13: 978-975-05-1718-1
© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2015, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan
KAPAK Suat Aysu
KAPAKTAKI RESİM Edvard Munch, “Anksiyete”, 1894
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Beyza Altay, Öykü Elitez
BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ

Karamazov Kardeşler

Братья Карамазовы

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

YAZARIN KİTABA DAİR YAZISI VE
RICHARD P. BLACKMUR'UN ÖNSÖZ VE SONSÖZLERİYLE

FYODOR MİHAYLOVIÇ DOSTOYEVSKI doktor bir babanın oğlu olarak, 11 Kasım 1821'de Moskova'da doğdu. Çocukluğunu Moskova'daki Marya Hastanesi'nin bir lojmanında, zorba ve alkolik bir baba ile hasta bir anne arasında geçirdi. Küçük yaşta itibaren edebiyatla ilgilenmeye başladı ve Puşkin, Goethe, Cervantes gibi yazarlarla tanıştı. 1837'de annesini kaybetti ve ertesi yıl St. Petersburg'daki Askeri Mühendislik Okulu'na gönderildi. Babasının ani ve şüpheli ölüm haberini burada aldı. Bu kayıp üzerine bunalıma giren Dostoyevski, 1839 yılında ilk sara nöbetini geçirdi. 1844'te edebiyatla daha yakından ilgilenebilmek için askerlik mesleğinden istifa etti. 1846'da ilk romanı *İnsancıklar* yayımlandı ve edebiyat çevrelerinde büyük ilgiyle karşılandı. Ne var ki ardından gelen çalışmaları *Öteki* (1846), *Ev Sahibesi* (1847), *Bayaz Gecceler* (1848) aynı başarıyı sağlayamadı ve ilk romanında kendisine destek veren ünlü eleştirmen Belinski'nin alaylarına hedef oldu. Aşırı duyarlı ve sinirli bir kişiliğe sahip olan Dostoyevski bunun üzerine ruhsal çöküntü yaşayarak hastalandı. 1849'da Çar I. Nikola'nın baskıcı yönetimine karşı faaliyetlerinden dolayı tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı. İnfazın uygulanmasına dakikalar kala, cezası Sibiry'a dört yıl kürek mahkûmiyetine çevrildi. Hapiste okumasına izin verilen tek eser *İncil*'di. Bu süre boyunca etrafını kuşatan, horlanan ve ezilen kesimi yakından tanıma fırsatı buldu. 1854'te serbest bırakıldıktan sonra Semiapalatinsk'te zorunlu kışla hizmetine gönderildi ve subaylığa kadar yükseldi. 1857'de yoksul ve dul Marya Dimitriyevna İsayeva ile kendisine mutluluk getirmeyen bir evlilik yaptı. Edebiyata dönüşü *Amcamın Rüyası* (1859) isimli, mizah öğeleri barındıran Gogolvari öyküyle oldu. Aynı yıl yayımladığı kısa romanı *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri* (1859) de istediği ilgiyi göremedi. 1860'ta tefrika edilen ve toplum dışına itilmiş kişilerin anlatıldığı *Ölü Bir Evden Hatıralar* ile kendini edebiyat çevrelerine tekrar kabul ettirdi. Tolstoy ve Turgenyev'in övdüğü eser Sibiry'a'daki mahkûmiyetinden derin izler taşıyordu. 1861'de ağabeyiyle birlikte *Vremya* (Zaman) adlı dergiyi çıkarmaya başladı. Bu dergide Batı karşıtı Slavcı düşüncelerini savunduğu tartışma yazıları yayımlandı. Ardından, eleştirmenlerin sert tepkilerine sebep olan fakat okur tarafından beğeniyile karşılanan *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar* yayımlandı. Yoğun çalışma temposu nedeniyle sağlığı bozulan Dostoyevski, doktorunun tavsiyesi üzerine 1862'de hayalini kurduğu Avrupa seyahatine çıktı. Fransa, İngiltere ve İtalya'yı kapsayan bu kısa gezinin ardından, 1863'te Batı kültürünü eleştirdiği *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları'nı* kaleme aldı. Aynı yıl yayımlanan bir yazı sebebiyle dergisi kapatılınca yeniden mali krize sürüklendi. Maddi sıkıntılardan kurtulma umuduyla Almanya, Wiesbaden'e kumar oynamaya ve bir süredir ilişki yaşadığı Polina Suslova ile buluşmaya gitti. Birkaç yıl sonra yayımladığı *Kumarbaz* bu dönemde yaşadığı büyük yıkımları anlatır. 1864'te Rusya'ya döndükten sonra ağabeyiyle *Epoha* (Çağ) adında yeni bir dergi çıkardı ve *Yeraltından Notlar*'ı burada tefrika etmeye başladı. Aynı yıl karısını ve ağabeyini kaybetti. Bunu izleyen on yıl boyunca, Dostoyevski art arda *Suç ve Ceza* (1866), *Kumarbaz* (1867), *Budala* (1868), *Cinler* (1872), *Delikanlı* (1875) gibi yapıtlarını kaleme aldı. Sürekli borç baskısı altında yaşayan ve alacaklıları tarafından sıkıştırılan yazar, daha hızlı çalışmak için işe aldığı yirmi yarındaki sekreteri Anna Grigoriyevna Snitkina'yla, karısının ölümünden üç yıl sonra, 1867'de evlendi. Bu evlilikten doğan kızı üç aylıkken ölünce derin bir sarsıntı yaşadı ve deliliğin eşğine kadar sürüklendi. Bu dönemde yoksulluk, sara nöbetleri ve kumar tutkusuyula boğuştu. 1874'te solunum yetmezliği tedavisi için bir süreliğine Almanya'ya gitti. 1880'de Puşkin anıtının açılışında konuşma yapmak üzere Moskova'ya davet edildi; konuşması hem halk üzerinde hem de edebiyat çevrelerinde büyük yankı uyandırdı. Yazarlık hayatı boyunca işlediği önemli temaları bir araya getirdiği *Karamazov Kardeşler*'i ölümüne üç ay kala tamamladı. Dostoyevski 9 Şubat 1881'de St. Petersburg'da hayatını kaybetti. Kalabalık bir halk kitleisinin katıldığı cenaze töreninin ardından, Tihvin Mezarlığı'na defnedildi.

Gerçeęi söylüyorum size, gerçeęi: Buęday tanesi yere düřtükten sonra yok olmazsa, bir buęday tanesi olarak kalır; ama yok olursa, o zaman bereketli ürün verir.

İncil, Yohanna XII. bölüm 24

Anna Grigoryevna Dostoyevskaya'ya

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER.....	11
KRONOLOJİ.....	17
ÖNSÖZ	
DOLUDİZGİN TROYKA VE YERALTININ DEVİNİMİ / RICHARD P. BLACKMUR.....	29
YAZARDAN.....	47

Karamazov Kardeşler

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ KİTAP	
<i>Bir Ailenin Öyküsü</i>	51
İKİNCİ KİTAP	
<i>Yersiz Bir Toplantı</i>	81
ÜÇÜNCÜ KİTAP	
<i>Şehvet Düşünleri</i>	155

İKİNCİ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ KİTAP

Acılar 241

BEŞİNCİ KİTAP

Pro ve Contra 301

ALTINCI KİTAP

Rus Rahibi 385

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEDİNCİ KİTAP

Alyoşa 439

SEKİZİNCİ KİTAP

Mitya 485

DOKUZUNCU KİTAP

Önsoruşturma 583

ONUNCU KİTAP

Çocuklar 659

ON BİRİNCİ KİTAP

İvan Fyodoroviç Kardeş 719

ON İKİNCİ KİTAP

Adli Hata 831

Sonsöz 939

SONSÖZ

**BÜYÜK ENGİZİSYON YARGICI VE
MUTLULUĞUN ŞARABI / RICHARD P. BLACKMUR** 965

SONSÖZ

**KÖYLÜLER KENDİLERİNİ GÖSTERDİ VE
AZIZIN TRAJEDİSİ / RICHARD P. BLACKMUR** 983

Birinci Bölüm

BİRİNCİ KİTAP
Bir Ailenin Öyküsü

1
FYODOR PAVLOVİÇ KARAMAZOV

Aleksey Fyodoroviç Karamazov, tam on üç yıl önceki, sırası gelince anlatacağım acıklı, pek esrarlı ölümüyle o zamanlar herkesin bildiği (hâlâ anımsanır), bölgemizin toprak sahiplerinden Fyodor Pavloviç Karamazov'un üçüncü oğludur. Şimdi bu "çiftçi" (çiftliğinde ömrü boyunca hemen hemen hiç oturmadığı halde, "çiftçi" derlerdi ona) üzerine yalnızca şu kadarını söyleyeceğim: Acayip, ama oldukça sık rastlanan bir tipti. Böyleleri kötü, ahlâksız olmaları yanında, kafasızdırlar da; ne var ki Fyodor Pavloviç kendi mal-mülk işlerini pek iyi beceren kafasızlardandı; hem başkası da elinden gelmiyordu sanırım. Sözgelimi, aşağı yukarı sıfırdan başlamıştı, varlığı yok denecek kadar azdı, başkalarının sofrasında kendine bir yer bulmak için kapı kapı dolaşır, zenginlere yanaşmaya fırsat kollardı; oysa öldüğü zaman yaklaşık olarak yüz bin ruble bıraktı arkasında. Gene de bölgemizin en kafasız, zirzop adamı olarak belenmiştir ömrünce. Bir daha söylüyorum: Budala değildi; bu çeşit zirzopların çoğu oldukça zeki, kurnaz kimselelerdir. Kafasızlığına gelince, kendine özgü, ulusal bir niteliğiydi bu sanki.

İki kez evlenmişti, üç oğlu vardı; büyük oğlu Dmitri Fyodoroviç birinci karısından, öteki iki oğlu İvan ile Aleksey ise ikinci karısından. Fyodor Pavloviç'in ilk karısı, gene bölgemizin toprak sahiplerinden olan tanınmış, oldukça varlıklı, soylu Miusov ailesinin kızıydı. Hayli yüklü bir drahoması olan, güzel, üstelik zeki bir kızın (zamanımızda pek sık rastlanır zeki kıza, oysa bundan önceki kuşakta tek tüktü) herkesin “mendebur” dediği silik bir adamla nasıl evlendiğini uzun boylu anlatmayacağım. Daha önceki “romantik” kuşaktan bir genç kız tanımıştım; bir erkeği birkaç yıl esrarlı bir tutkuyla sevdikten sonra, onunla pekâlâ evlenebilecekken nedense kendi kendine birtakım aşılmaz engeller uydurarak sonunda, kişisel kaprislerinden, sırf Shakespeare'in Ophelia'sına benzetmek için fırtınalı bir gecede kendini yüksek bir kayanın tepesinden oldukça derin, akıntılı bir ırmağa atıp canına kıymıştı. Öyle ki çok önceden beğenip seçtiği bu kayanın görünümü öylesine güzel olmasaydı da onun yerine dümdüz, basit bir sahil olsaydı belki de intihar etmezdi... Bu anlattığım gerçek bir olaydır; toplumuzun şu son iki-üç kuşağında bunun gibi, yahut buna benzer olayların çok olduğuna inanmak gerek. Adelaida İvanovna Miusova'nın davranışında başkalarının da öfkeli birtakım düşüncelerin de etkisi olmuştu elbette. Belki kadının bağımsız olduğunu göstermek, toplumun törelerine, soyluluğunun, ailesinin boyunduruğuna karşı gelmek istemişti canı. Yahut uysal hayali –tutalım ki bir an için olsun– Fyodor Pavloviç'in, bir “yanaşma” olmasına karşın, hep iyiye giden devrin en gözü pek, en alaycı insanlarından biri olduğuna inandırmıştı onu; oysa adam iğrenç bir paskaldı, o kadar. Ayrıca, kaçırılarak evlenmek de pek çekmişti Adelaida İvanovna'yı. Fyodor Pavloviç ise toplumsal durumu nedeniyle bu çeşit bir fırsatı kaçırır mıydı hiç, hangi yolla olursa olsun, yükselmeyi pek istiyordu çünkü; iyi bir aileye yamanmak, drahoma almak arayıp da bulamadığı şeydi. Karşılıklı aşka gelince, böyle bir şey yoktu elbette; ne kız ne de –Adelaida İvanovna pek güzel olduğu halde– erkek, aşkı düşünüyorlardı. Şehvet düşkünü, yüz bulduğu her kadının hemen eteğine yapışan Fyodor Pavloviç'in hayatında böyle bir şey belki de ilk kez oluyordu: Evlendiği kadın şehvet yönünden hiç etkilememişi onu.

Kaçırlılışından hemen sonra, kocasına karşı içinde yalnızca küçümsemeye duyduğunu sezinledi Adelaida İvanovna. Böylece evlenmelerinin nereye varacağı daha ilk başta belli olmuştu. Miusovların kaçakları pek çabuk bağışlamalarına, onlara drahomayı vermelerine karşılık, karı koca arasında çekilmez bir yaşam, bitmek tükenmek bilmez kavgalar başladı. Genç kadının Fyodor Pavloviç'ten çok daha ağırbaşlı, soylu davrandığını söylüyorlardı. Drahomadan eline geçen yirmi beş bin rubleyi kocasının tümüyle elinden çekip aldığı biliniyor şimdi. Öyle ki kadıncağız bir daha bir rublecik bile görmedi. Drahomanın içinde olan köyü ve kentteki oldukça iyi durumda konağı da üzerine geçirmek için uzun süre var gücüyle çalıştı; hiç kuşku yok ki boyuna yüzüsüzce, utanmazca yalvarma yakarmalarından usanıp sırf bıktığı, kurtulmak istediği için her şeye razı olacaktı Adelaida İvanovna. Bereket versin, ailesi araya girdi de anaforcunun emellerinin gerçekleşmesine engel oldu. Karı koca arasında sık sık kavgalar olduğu kesinlikle biliniyor, ne var ki dayağı atanın Fyodor Pavloviç değil, ateşli, gözü pek, heyecanlı, son derece güçlü kuvvetli bir kadın olan esmer güzeli Adelaida İvanovna olduğu söyleniyordu. Sonunda evini barkını Fyodor Pavloviç'e bırakıp açlıktan nefesi kokan, papaz okulunu bitirmiş bir öğretmenle kaçtı. Üç yaşındaki Mitya¹ babasının kucağında kalmıştı. Fyodor Pavloviç hemen bir harem kurdu evinde; içki âlemleri yapıyor, boş zamanlarında da ili bir baştan öbür başa dolaşiyor, onu bırakıp kaçan Adelaida İvanovna'dan ağlaya sızlaya dert yaniyor, aile yaşamıyla ilgili, açıklanması çirkin kaçan şeyler anlatıyordu. Aslında herkese karısının hakaretine uğramış, gülünç bir koca olarak görünmekten hoşlanıyor, hatta yüzkarasını ballandıra ballandıra anlatmaktan sanki haz duyuyordu.

“Kederlisiniz ya, rütbe kazanmış gibisiniz, Fyodor Pavloviç,” diye takılanlar oluyordu ona. Hatta çoğu, yeniden başladığı soytarılığını pek sevdiğini, gülünç durumunu inadına anlamazlıktan geldiğini ekliyorlardı. Ama kim bilir, belki de saflığından böyle davranıyordu. Sonunda kaçak karısının izini bulabildi. Zavallı kadın beraber kaçtığı papaz okulunu bitirmiş gençle Petersburg'a gitmiş, ora-

1 Adlar Türkçede değişikliğe uğradıkları gibi (İbrahim-Ibo, Fatma-Fatoş) Rusçada da uğrarlar (Dmitri-Mitya, Aleksey-Alyoşa) – ç.n.

da ipin ucunu iyice kaçırmıştı. Hemen harekete geçti Fyodor Pavloviç, Petersburg'a gitmek için hazırlıklara başladı. Niçin gideceğini kendi de bilmiyordu tabii. Doğrusu, belki de giderdi o zaman; ne var ki böyle bir karar aldıktan sonra yola çıkmadan önce cesaret toplamak için içmeye hakkı olduğu inancıyla sarhoşluğa döktü işi gene. İşte tam bu sırada da Adelaida İvanovna'nın Petersburg'da öldüğü haberi geldi. Kaldığı tavan arasında birdenbire –bazı söylentilere göre tifodan, bazılarına göre açlıktan– ölmüştü. Fyodor Pavloviç karısının öldüğünü duyduğunda zilzurna sarhoşmuş; ellerini sevinçle havaya kaldırıp, “Kurtuldum, kurtuldum artık!” diye bağırarak sokağa fırlamış, koşmaya başlamış; başka bir söylentiye göre ise çocuk gibi hıçkırma hıçkırma ağlamaya başlamış. Anlatılanlara bakılırsa öylesine içten ağlıyormuş ki ondan tiksinnmelerine karşın, herkes acımış ona. Bu anlatılanların ikisi de doğru olabilir pekâlâ, yani hem özgürlüğüne kavuştuğuna sevinmiş hem de onu özgürlüğüne kavuşturan kadın için ağlamış olabilir. İnsanlar –caniler bile– bizim sandığımızdan çok daha saf, temiz yüreklidirler çoğunlukla. Tabii biz de.

2

İLK OĞLUNU BAŞINDAN ATTI

Böyle bir insanın nasıl bir baba, ne biçim bir terbiyeci olabileceği kestirilebilir kuşkusuz. Karısının ölümünden sonra, zaten umulduğu gibi, Adelaida İvanovna'dan olan oğlunu büsbütün bırakmıştı. Çocuğa karşı kin duyması ya da kocalık duygularının incinmiş olması değildi bunun nedeni; düpedüz unutuvermişti oğlunu, o kadar. O, sızlanmalarıyla, dert yanmalarıyla herkesi bıktırır, öte yandan evini de bir sefahat yuvasına çevirirken üç yaşındaki oğlu Mitya'nın bakımını evin sadık uşağı Grigori üstüne almasaydı çocukcağızın sırtındaki gömleği değiştirecek kimse bulunmayacaktı.

Öte yandan, çocuğun anne tarafından akrabaları da ilk zamanlarda unuttur gibi olmuşlardı onu. Dedesi, yani Adelaida İvanovna'nın babası Bay Miusov ölmüştü; Mitya'nın anneannesi, dul kalan karısı da Moskova'ya taşınmış, orada ağır hastaydı; kız kar-

deşleri kocaya varmışlardı; öyle ki Mitya yaklaşık olarak bir yıl Grigori'nin yanında, uşakların kulübesinde kaldı. Beybaba oğlunu arada bir anımsıyorsa bile (Varlığından büsbütün habersiz olamazdı) sefahat âlemlerine engel olmasın diye gene kulübeye yolluyordu onu. Ama gün geldi rahmetli Adelaida İvanovna'nın uzun yıllar Avrupa'da kalmış teyze çocuğu Pyotr Aleksandroviç Miusov Paris'ten döndü. O zamanlar henüz pek gençti; Miusovlar arasında özel bir yeri vardı; başkentlerde, Avrupa'da yaşamış, üstelik hep Avrupalı kalabilmiş, ömrünün sonuna doğru da kırk elli² yıllarının liberalleri arasına katılmış aydın bir insandı. Çalıştığı zamanlar gerek Rusya'da gerek yurtdışında devrinin en büyük liberalleriyle ilişki kurmuş, Proudhon ve Bakunin'le bile tanışmıştı. Yurda dönüp temelli yerleştikten sonra, 48 Şubat'ındaki Paris ayaklanmalarının üç gününden söz etmeye bayılır, laf arasında, kendisinin de barikatlarda dövüşenlerin arasına karıştığını ima etmeyi severdi. Gençliğinin en tatlı anılarından biriydi bu. Bine yakın köle köylüsüyle ayrı bir mülkü vardı. Son derece bakımlı olan çiftliği kentimizin hemen çıkışından başlar, ünlü manastırımızın sınırına dayanırdı. Pyotr Aleksandroviç mirasını alır almaz –daha delikanlılığında– dereye balık yakalama hakkı için mi yoksa ormanda haksız kesilmiş ağaçlar için mi pek bilmiyorum, bu manastırla aralarında bitmek tükenmek bilmeyen bir dava başlamıştı. “Ruhban”la mahkemelik olmayı aydın bir yurttaşın görevi saymıştı kendisi için. Tabii ki unutmadığı, hatta bir zamanlar ilgisini çeken Adelaida İvanovna'nın öldüğünü duyup Mitya'nın durumunu da öğrenince gençlik öfkesini, Fyodor Pavloviç'e de duyduğu tiksintiye unutarak kolları sıvadı. Fyodor Pavloviç'le de o zaman tanıştı. Çocuğun yetiştirilmesini üzerine almak istediğini söyledi ona açıkça. Sonraları, Fyodor Pavloviç'in nasıl bir insan olduğunu belirtmek için o zaman ona Mitya'dan söz ederken bir süre hangi çocuktan söz edildiğini anlayamamış gibi yüzüne baktığını, hatta evinde bir çocuk olduğuna şaşıtığını uzun uzun anlatıyordu Pyotr Aleksandroviç. Bu anlattıklarında abartma olsa bile büsbütün asılsız da olamazlardı.

Zaten Fyodor Pavloviç öteden beri olduğundan başka gözükme-

yi, karşınıza birdenbire hiç ummadığınız bir rolde çıkmayı pek se-
verdi. Hem bunu hiç gerekmezken, hatta –bu keresinde olduğu gi-
bi– kendi zararına da yapardı. Hoş bu yalnız Fyodor Pavloviç'te
değil, çok kimsede, hatta pek akıllı saydığımız insanlarda görü-
len bir özelliktir. Pyotr Aleksandroviç işe canla başla sarıldı, hatta
Fyodor Pavloviç'le beraber çocuğun vasilğine atandı; çünkü çift-
lik, ev, bir hayli arazi Mitya'ya kalmıştı. Çocuk annesinin kuzeni-
nin evine taşındı. Ama Pyotr Aleksandroviç'in ailesi yoktu; çift-
lik kiralalarını toplayıp, işlerini yoluna koyduktan sonra uzun za-
man kalmak üzere gene Paris'e gitti aceleyle. Çocuğu da babasının
teyzesi, Moskovalı yaşlı bir kadının yanına bıraktı. Paris yaşantı-
sının içine iyice girince Mitya'yı unuttu; hele belleğinde öyle-
sine derin izler bırakan, hayatının sonuna dek unutamadığı Şubat
Ayaklanmaları başlayınca hepten unuttu gitti çocuğu. Moskovalı
yaşlı kadın ölmüş, Mitya onun evli kızlarından birinin yanına ta-
şınmıştı. Öyle anlaşılıyor ki çocuk dördüncü kere de yuva değiştir-
di. Ama şimdi uzun uzadıya anlatmayacağım bunları. Fyodor Pav-
loviç'in bu ilk oğlundan ileride bol bol söz edeceğim için burada
yalnızca en gerekli, anlatmadan romanıma başlayamayacağım ay-
rıntılarla yetineceğim.

Önce, bu Dmitri Fyodoroviç, Fyodor Pavloviç'in üç oğlu için-
de, malı mülkü yardımıyla, zamanı gelince özgürlüğe kavuşaca-
ğı inancıyla yetişen tek çocuktü. Delikanlılık, ilk gençlik çağları
pek düzensiz geçti: Liseyi bitirmedi, sonra askeri okula girdi, daha
sonra Kafkasya'ya gitti, rütbe kazandı, düello ettiği için rütbesi ge-
ri alındı, iyi çalışıp rütbesini gene kazandı, sefahate dalıp pek çok
para yedi. Fyodor Pavloviç'i ilk kez on sekiz yaşında mal mülk iş-
lerini kesin bir karara bağlamak üzere onunla görüşmek için ken-
timize geldiğinde görüp tanıdı. Babasından o zaman da hoşlanma-
dığı anlaşılıyor. Çok kalmadı yanında, ondan biraz para alıp arazi-
nin gelirini bundan böyle nasıl alacağı üzerinde babasıyla bir an-
laşmaya vardıktan sonra hemen gitti. Çiftliğin ne gelirini ne değe-
rini öğrenebilmişti Fyodor Pavloviç'ten (ilginç bir durum). Mit-
ya'nın, serveti üzerine abartılmış, yanlış bilgisi olduğunu ilk ko-
nuşmalarında (bunu unutmamak gerek) sezinlemişti babası. Ken-
dince birtakım düşünceleri olduğu için bu durumdan memnundu

Fyodor Pavloviç. Delikanlının havai, deli dolu, sabırsız, bazı tutukları olan, eline geçen paraları har vurup harman savuran bir tip olduğunu hemen anlayıvermişti. İşte Mitya'nın bu zayıf yanlarından yararlanmaya başladı Fyodor Pavloviç, arada bir birazcık para yollayarak başından savıyordu onu. Sonunda öyle oldu ki dört yıl sonra Mitya sabrı tükenip babasıyla alacak verecek işini kökünden halletmek için kentimize ikinci kez geldiğinde hiçbir şeyinin kalmadığını, Fyodor Pavloviç'ten malına karşılık belki de malının değerinden çok para çektiğini, hatta borçlu bile olabileceğini, bir zamanlar kendisinin istediği aralarındaki anlaşmaya göre hiçbir hak iddia edemeyeceğini öğrenince şaşırıp kaldı. Genç adam kulaklarına inanamadı, işin içinde yalan dolan olduğundan kuşkulandı, kapıldığı hiddetten çılgına döndü. İşte bu durum, romanımda anlatacağım, daha doğrusu romanımın dış konusu olan faciayı doğurmuştur. Ama romanıma başlamadan önce Fyodor Pavloviç'in öbür iki oğlundan, Mitya'nın kardeşlerinden biraz söz etmeli, nasıl birer insan olduklarını kısaca açıklamalıyım.

3

İKİNCİ EVLENME, İKİNCİ ÇOCUKLAR

Fyodor Pavloviç, dört yaşındaki Mitya'yı başından attıktan hemen sonra ikinci kere evlendi. Bu evliliği sekiz yıl sürdü. İkinci karısı Sofya İvanovna'yı da pek gençken Yahudi ortağıyla birlikte kârlı bir iş çevirmek için komşu kente gittiğinde oradan almıştı. Fyodor Pavloviç gerçi içip eğlenir, hovardalık ederdi ya, parasını işletmeyi hiç ihmal etmez –hemen her zaman dalavereyle de olsa– işlerini hep başarıya ulaştırırdı. Sofya İvanovna “öksüzlerdendi;” daha küçükken annesiz babasız kalmış, General Vorohov'un tanınmış dul karısının zengin evinde büyümüştü. Babası varlığıyla yokluğu belli olmayan bir papaz yardımcısıydı. Dul kadın onu hem koruyor, hem yetişmesi için her şeyi yapıyor hem de eziyet ediyordu ona. İyice bilmiyorum, ama general karısının sessiz, uysal evlatlığını bir gün “sözde” kilerin tavanındaki bir çiviye ip bağlayıp kendini asarken kurtarmışlar... Gerçekte hiç de kötü bir insan olma-

yan, ama işsiz güçsüzlükten ne yapacağını bilmeyen, çekilmez bir hal alan yaşlı kadının kaptisleri, olur olmaz yere bağıırıp çağırmaları öylesine dayanılmaz, ağırdı.

Fyodor Pavloviç istedi Sofya İvanovna'yı; hakkında bilgi toplayıp, kovdular onu; bu kez o da, ilk evliliğinde yaptığı gibi, öksüz kıza kendisiyle kaçmasını önerdi. Sofya İvanovna, o zaman onun hakkında birazcık bir şeyler bilseydi hiç kuşkusuz kaçmazdı onunla. Ama başka bir ildendi kızcağız; hem on altı yaşındaki bir kızın, velinimetinin yanında kalmanın kendini nehre atmaktan kötü olduğundan başka neye ererdi aklı. Zavallı, böylece kadın velinimetini bıraktı, erkek velinimetiyle gitti. Bu keresinde metelik alamadı Fyodor Pavloviç, general karısı pek kızmış, hiçbir şey vermemişti; üstelik ikisini de lanetliyordu; zaten Fyodor Pavloviç'in de para almayı düşündüğü falan yoktu. Masum kızın olağanüstü güzelliğine; özellikle masum görünüşüne vurulmuştu. Oysa bu şehvet düşkününü adam o zamana kadar kaba kadın güzelliğinden hoşlanırdı.

Sonraları o iğrenç kihkihlemeleriyle, "Bu masum gözler ustura gibi parçalamışlardı yüreğimi o zaman," diyordu. Ne var ki ahlâkı bozuk bir adam için bu da şehveti ateşlendiren bir şey oluyordu. Maddi bir çıkarı olmadığı için Fyodor Pavloviç karısına hiç de kibar davranmıyor; kadıncağızın ona karşı bir çeşit "suçlu" olmasından, onu neredeyse "ipten kurtarmış" olmasından, bütün bunların yanında onun aşırı uysallığından, sessizliğinden yararlanarak aile hayatının en olağan nezaket kurallarını ayaklar altına alıyordu. Karısının yanında eve kötü kadınları topluyor, âlemler yapıyordu. Dikkate değer bir nokta olarak şunu da söyleyeyim ki asık suratlı, budala, inatçı bir ukala olan, eski hanımı Adelaida İvanovna'dan nefret eden Grigori bu keresinde yeni hanımından yana çıkıyor, onu savunuyor; onun için, bir uşağa bağışlanmayacak biçimde Fyodor Pavloviç'le atışıyordu; hatta bir keresinde eğlenceyi de toplanan kötü kadınları da kaba kuvvet kullanarak dağıtmıştı. Bahtsız, çocukluğundan beri günleri hep korku içinde geçmiş genç kadın sonraları, kadınlarda, daha çok yoksul köylü kadınlarda görülen (bu hastalıktan ötürü "havaleli" derler onlara) bir çeşit sinir hastalığına yakalandı. Kadıncağıza ürkünç sinir krizleri geliyor, zaman zaman aklını kaybediyordu. Gene de iki erkek çocuk

doğurdu Fyodor Pavloviç'e. İvan evlendiklerinin birinci yılında, Aleksey ise üç yıl sonra dünyaya geldi. Sofya İvanovna öldüğünde küçük Aleksey dört yaşındaydı; gariptir ama annesini ömrü boyunca –tabii hayal meyal– anımsadığını biliyorum. Anneleri ölünce Mitya'nın başına gelenlerin hemen aynısı bu iki çocuğun da başına geldi; Fyodor Pavloviç hepten unutmmuş, bir kenara itmişti onları; onlar da Grigori'ye, onun kulübesine sığındılar. Annelerinin velinimeti yarı deli, yaşlı general karısı bu kulübede buldu çocukları. Henüz hayattaydı, uğradığı hakareti sekiz yıldır unutmamıştı. "Sofya"sının yaşantısıyla ilgili haberleri sekiz yıldır günün gününe alıyordu; ağır hasta olduğunu, bir çirkefin içinde yaşadığını işittikçe yanaşmalarına birkaç kez yüksek sesle şöyle söylemişti:

"Hak etti bunu, Tanrı nankörlüğünün cezasını çektiriyor ona."

Sofya İvanovna'nın ölümünden tam üç ay sonra birden kentimize geldi generalin karısı, doğrudan Fyodor Pavloviç'in evine gitti. Kentimizde topu topu yarım saat kaldı ya, çok iş gördü. Akşam saatleriydi. Sekiz yıldır bir kere görmediği Fyodor Pavloviç sarhoş çıktı karşısına. Anlattıklarına göre, general karısı onu görür görmez hiçbir şey söylemeden iki şamar aşketmiş suratına, saçlarından yakalayıp üç kere de yere doğru asılmış, sonra gene hiçbir şey söylemeden dosdoğru kulübe, çocukların yanına gitmiş. Çocukların kir pas içinde olduklarını daha ilk bakışta anlayıp bir tokat da Grigori'ye atmış, çocukları kendi evine götürceğini söylemiş ona, sonra üzerlerindeki giysilerle dışarı çıkarmış onları kulübeden, yol battaniyesine sarıp kupa arabasına yerleştirmiş, oturduğu kente götürmüştü. Grigori tokadı sadık bir köle gibi karşılamıştı, ağzını açıp bir şey söylemedi; hatta yaşlı hanımın arabasının yanında yolcu ederken yerlere kadar eğilerek duygulu bir sesle "Tanrı'nın, yetimlere yaptığı bu iyilik için" onu ödüllendireceğini söyledi. General karısı arabasıyla uzaklaşırken "Hadi oradan sersem!" diye bağırdı.

Fyodor Pavloviç durumu enine boyuna düşündükten sonra bu işin kendi çıkarına olduğu sonucuna varmış olacak ki çocukların general karısının yanında kalmaları, orada yetiştirilmeleri için resmi yoldan vermesi gereken izne hiçbir noktada itiraz etmedi. Yediği şamarların hikâyesini ise bütün kenti dolaşarak kendi anlattı her yerde.

General karısı kısa bir zaman sonra öldü. Ama vasiyetnamesinde iki küçüğe biner ruble bıraktı; “Bu para onların öğrenimine harcanacak, ama öyle kullanılacak ki, ergin olana dek yetecek onlara; çünkü böyle çocuklar için bu para fazladır bile; azımsayan varsa kendi kesesini açar vb. vb.” Vasiyetnameyi okumadım ben, ama oldukça garip kaleme alındığını, tuhaf bir ifadeyle yazıldığını işittim. Yaşlı kadının esas mirasçısı, dürüst bir kimse olan o ilin soylular başkanı Yefim Petroviç Polenov idi. Fyodor Pavloviç’e yazdığı birkaç mektuba aldığı yanıtlardan onun, baba olarak çocukların yetiştirilmesi için para vermek niyetinde olmadığını anlamakta gecikmedi (gerçi ağıktan açığa reddetmiyordu ya, böyle durumlarda her zaman olduğu gibi, bazen duygulu duygulu dil dökerek işi sürüncemede bırakıyordu); babalarının bu tutumu üzerine çocuklarla kendi ilgilenmeye başladı. Özellikle küçük Aleksey’i öyle çok sevmiştir ki uzun süre evinde tuttu onu. Daha baştan okuyucunun dikkatini bu noktaya çekmek isterim. İki genç, yetiştirilmelerini, öğrenimlerini; eşine az rastlanır, son derece soylu, iyi yürekli Yefim Petroviç’e borçluydular. General karısının çocuklara bıraktığı biner rubleye de dokunmadan (faizleriyle ikişer bini bulmuştu) kendi parasıyla baktı onlara; tabii her birine harcanan para biner rubleden çok fazlaydı. Şimdilik onların çocukluğunu, gençlik çağlarını da ayrıntılarıyla anlatmaya girmeyecek, sadece en önemli birkaç noktaya değineceğim. Gene de ağabey İvan üzerine kısaca şunları söyleyeyim: Somurtkan, içe kapanık bir çocuktü. Çekingeni, ürkek değildi ya, on yaşını geçince el evinde, el ekmeği yiyerek büyüdüklerini, babalarının yüzkarası bir insan olduğunu vb. vb. anlar gibiydi. Pek çabuk, neredeyse küçücük bir çocukken (öyle diyorlardı) okumaya karşı olağanüstü bir yetenek gösterdi. Ayrıntılarıyla bilmiyorum, galiba on üç yaşındayken Yefim Petroviç’in yanından ayrılmış, Moskova liselerinden birine, Yefim Petroviç’in çocukluk arkadaşı, zamanın en tanınmış deneyimli bir eğitimcisinin pansiyonuna girmiş. İvan’ın sonraları anlattığına göre, bütün bunlar, üstün yetenekleri olan bir çocuğun, gene üstün yetenekleri olan bir eğitimci yanında öğrenim görmesi gerektiği düşüncesine kapılan Yefim Petroviç’in “taşkın iyimserliğinden” olmuştu. Gelgelelim, üstün yetenekli çocuk liseyi bitirip üniversite-

ye girdiğinde ne Yefim Petroviç ne de üstün yetenekli eğitimci hayattaydı. Yefim Petroviç işleri hakkıyla yapmadığı, yarı deli general karısının vasiyetnamesinde bıraktığı faiziyle iki bini bulan bin rubleyi almak da bizde âdet olan bir sürü formalite yüzünden geciktiği için, delikanlı üniversitenin ilk iki yılını pek ağır koşullar altında (hem çalışıp geçimini sağlamak hem de derslere devam etmek zorundaydı) okudu. Burada şunu da belirtmem iyi olacak, babasına durumunu yazmayı aklının ucundan bile geçirmemişti; belki gururundan, onu küçümsediğinden; belki de babasından hiçbir türlü yardım görmeyeceğini ona fısıldayan sağduyusundan bu. Bütün bu kötü koşullara karşın, umutsuzluğa düşmedi delikanlı, aradı, iş buldu kendine; önceleri saati yirmi kapikten ders verdi; sonra çeşitli gazetelere başvurdu, “Gören” imzasıyla günlük olaylar üzerine on satırlık yazılar yazmaya başladı. Bu yazıların pek ilgi çekici olduklarını, ustalıklı yazıldıklarını söylüyorlardı. Öyle ki okuyucular arasında hemen ilgi uyandırmış. Delikanlı yalnız bununla kalmamış, başkentlerde öğrenim yapan, Fransızcadan çeviri yapmaktan, yazı kopya etmekten daha akıllıca bir iş olamazmış gibi sabahtan gece yarılara dek gazete idarehanelerinin kapılarını aşındırarak çeviri işi koparabilmek için yalvarıp yakaran yoksul kız erkek öğrencilerimizden akıl yönünden, beceriklilik yönünden ne denli ileride olduğunu da göstermiştir. Gazete yöneticileriyle bir kez tanıştıktan sonra onlarla ilişkisini kesmedi; üniversitenin son sınıfında çeşitli kitaplar üzerine oldukça iyi eleştiri yazıları yazdı, öyle ki sonunda edebiyat çevrelerinde bile isim yaptı. Bununla beraber, ancak son zamanlarda, o da bir rastlantıyla, geniş bir okuyucu kitlesinin dikkatini üzerine çekebildi. Oldukça ilginç bir olaydır bu. Üniversiteyi bitirmiş, iki bin rublesiyle Avrupa’ya gitmeye hazırlanıyordu ki büyük gazetelerden birinde garip bir yazısı çıktı. Konuyla ilgili olmayanların bile ilgisini çekmişti yazı. Üstelik doğal bilimlere üzerine öğrenim yapmış olan İvan Fyodoroviç’e bütünüyle yabancıydı yazının konusu: O sıralarda her yerde tartışılan kilise mahkemesi sorunu üzerineydi. İvan Fyodoroviç bu konudaki düşünceleri inceledikten sonra kendi görüşünü açıklıyordu. Önemli olan, yazının havası, varılan sonucun şaşırtıcılığıydı. Kilise adamları yazarın kendilerinden yana olduğu

inancındaydılar. Onlarla beraber laikler, hatta Tanrıtanımazlar da birden alkişlamaya başlamışlardı onu. Sonunda birtakım anlayışlı kimseler bu yazının baştan sona küstahça bir ikiyüzlülükle, alayla dolu olduğuna karar verdiler. Bu olaydan söz açışının asıl nedeni, adı geçen yazının, o sıralar ortaya çıkan kilise mahkemesiyle genel olarak ilgilenen kentimizin yakınındaki manastıra da girmiş, büyük bir şaşkınlık yaratmış olmasıydı. Yazarın adını öğrendikten sonra onun, kentimizin yerlilerinden, “şu Fyodor Pavloviç”in oğlu olmasıyla ilgilendiler. O ara yazarın kendi de çıkageldi birden.

Niçin gelmişti İvan Fyodoroviç? Anımsıyorum, o zaman bile içimde endişeye benzer bir duyguyla soruyordum bu soruyu kendi kendime. Öylesine olayların başlangıcı olan bu meşum geliş benim için uzun süre, hatta hemen hemen her zaman bir esrar perdesi arkasında kalmıştır. Genel olarak düşünülürse, böylesine okumuş, görünüşte bu denli mağrur, ihtiyatlı bir gencin durup dururken böylesine iğrenç bir eve, onu ömrü boyunca ihmal etmiş, arayıp sormamış, hiçbir türlü, istese bile ona para vermeyeceği gün gibi açık olan, ama gene de oğulları İvan’la Aleksey’in bir gün çıkagelip ondan para iseyeceklerinden ödü kopan böyle bir babanın yanına gelmesi pek tuhaftı. İşte bu genç böyle bir babanın evine yerleşiyor; yanında iki ay kalıyor, üstelik baba oğul pek iyi de geçiniyorlar. Bu durum yalnız beni değil, pek çok kimseyi şaşırtmıştı. Yukarıda sözünü ettiğim, Fyodor Pavloviç’in birinci karısından olan uzak akrabası Pyotr Aleksandroviç Miusov temelli yerleştiği Paris’ten o sıralar kentimize onur vermiş, çiftliğinde kalıyordu. Anımsıyorum, ilgisini pek çeken bu gençle tanıştıktan sonra en çok o şaşıyordu ona; kimi zaman için için öfkelenerek bilimsel tartışmalar yapıyorlardı.

Şöyle diyordu onun için: “Mağrur bir genç; para kazanmasını her zaman becerebilecek bir tip; yurtdışına gidebilecek parası şimdi bile var. Şu halde burada ne arıyor? Babasına, para koparmak için gelmediği ortada, çünkü ne olursa olsun, adam metelik koklatmaz. İçkiyle, sefahatle başı hoş değil; gene de onsuz yapamaz oldu ihtiyar, öylesine kaynaştılar!”

Gerçekten de öyleydi; gencin gözle görülen bir etkisi vardı babasının üzerinde; arada bir pek inatçı, hatta hırçın oluyorsa da oğ-

lunun sözünü dinler gibiydi; kimi zaman yaşayışına bir çekidüzen vermeye bile çalışıyordu...

İvan Fyodoroviç'in biraz da kentimize geldikten sonra tanıştığı ağabeyi Dmitri Fyodoroviç'in isteğiyle, onun bir işi için geldiği anlaşıldı. Moskova'dan yola çıkmadan, daha çok Dmitri Fyodoroviç'i ilgilendiren önemli bir konuda mektuplaşmışlardı. Bunun ne konuda olduğunu okuyucu, sırası gelince ayrıntılarıyla öğrenecektir. Ne var ki bu önemli durumu öğrendikten sonra bile İvan Fyodoroviç esrarlı bir kişilik olarak kalmayı sürdürdü gözümde; gelişini hâlâ açıklayamıyorum kendi kendime.

Şunu da ekleyeyim, İvan Fyodoroviç'in o zaman babasıyla kavgalı, hatta onu mahkemeye vermiş olan ağabeyi Dmitri Fyodoroviç'le babasının arasını bulmaya çalışan bir hali vardı.

Bir daha söyleyeyim, bu aile o zaman ilk kez bir araya gelmişti; hatta bazı üyeleri birbirini ilk kez görüyorlardı. Yalnız en küçük kardeş Aleksey öteki kardeşlerden bir yıl önce geldiği için kentimizin daha eskisiydi. İşte bu Aleksey'den –onu romanımda sahneye çıkarmadan, bu önsöz biçimindeki öykümde– söz etmek pek güç olacak benim için. Gelgelelim, hiç değilse pek tuhaf bir noktayı (Kahramanımı, öyküsünün daha başında okuyucumun karşısına rahip cübbesi içinde çıkarmak zorundayım), önceden açıklayabilmek için onun üzerine de bir önsöz yazmam gerekiyor. Evet, bir yıldan beri kentimizin manastırındaydı, ömrünün sonuna dek de orada kalmak niyetindeydi.

4

ÜÇÜNCÜ OĞUL ALYOŞA

O sıralar henüz yirmi yaşındaydı (ortanca kardeş İvan yirmi dördündeydi, ağabeyleri Dmitri ise yirmi sekizine basmıştı). Önce şunu söyleyeyim ki bu delikanlı hiç de sofu değildi, hatta bence, dine aşırı bir bağlılığı bile yoktu. Daha önce onun üzerine düşüncemi açıklayayım: Henüz olgunlaşmamış bir insanseverdi; manastıra girmesinin tek nedeni; o zamanlar onu yalnız bu yaşamın etkilemesi, dünyanın kötülük dolu karanlığından sevgi aydınlığına atılan ru-

hunun kurtuluşunu ancak orada görmesiydi. Bu yaşamın onu etkilemesinin tek nedeni ise o zaman manastırda, onun kanısınca olağanüstü bir insan olan, coşkun yüreğinin ilk sıcak sevgisiyle bağlandığı, manastırımızın ünlü Zosima Dedesi'ni orada tanımış olmasıydı. Zaten onun o zamanlar da –hatta bebekliğinden beri– pek tuhaf bir insan olmadığını iddia etmeyeceğim. Yeri gelmişken şunu da söyleyeyim, annesi öldüğünde topu topu dört yaşındaydı ya, yüzünü, onu okşamalarını ömrü boyunca unutmamıştır; “Karşımda duruyor gibi...” derdi. Bu çeşit anılar çok daha erken çağların, hatta iki yaşının bile olsalar anımsanabilirler (herkes bilir bunu). Ne var ki bu, her zaman karanlıkta görülen ışıklı noktacıklar ya da büsbütün kararmış, yitip gitmiş kocaman bir tablonun yırtılıp alınan kararmamış, ıslıl ışıl parçaları gibidir. Alyoşa için de öyleydi: Sakin bir yaz akşamını anımsıyordu; pencere açıktı, batmak üzere olan güneşin yatay ışınları odaya doluyordu (en açık seçik, güneşin yatay ışınlarını anımsıyordu); önünde kandil yanan bir tasvir vardı köşede; tasvirin karşısında da yere diz çökmüş, onu göğsüne bastırmış var gücüyle sıkan, dua eden, kutsal anaya emanet etmek istiyormuş gibi onu kollarının üzerinde tasvire doğru uzatan, ağlayıp sızlayan annesi... Birden odaya dalan, onu annesinin kollarından çekip alan dadı. Tablo buydu işte! Annesinin o andaki yüzünü de anımsıyordu Alyoşa: Bu yüzün son derece duygulu, –anımsadığı kadarıyla– pek güzel olduğunu söylüyordu. Ne var ki her önüne gelene anlatmak istemezdi bu anısını. Çocukluğunda da gençliğinde de duygularını açığa vurmazdı pek, hatta konuşmayı sevmezdi; ama güvensizliğinden, çekingenliğinden ya da insanları sevmemesinden değil, tersine, başka bir şeyden, başkalarıyla hiç ilgisi olmayan, ama onun için pek önemli (öyle ki her şeyi, herkesi unutturur gibi oluyordu) bir endişedendi bu. Yoksa insanları severdi Alyoşa: Öyle anlaşılıyor ki ömrünce inandı insanlara, gene de hiç kimse günün birinde ahmak, saf bir adam gözüyle bakmamıştır ona. Davranışlarında insanları yargılamak istemediğini, onları suçlamak görevini üzerine almaya yanaşmayacağını, ne olursa olsun onları suçlamayacağını belirten bir şey vardı. Hatta çoğunlukla pek üzülüyorsa da kimseyi suçlamadan her şeyi hoş karşılıyordu sanki. Üstelik bunda o denli ileri gitmişti ki hiç kimse şaşırtaamaz, ürkütemez olmuş-

tu onu. İlk gençliğinde bile böyleydi bu. Yirmi yaşındayken babasının ahlâksızlık yuvası evine gelip artık dayanamayınca da akli başında, temiz bir insan gibi sessizce uzaklaşmıştı oradan; ama oradakileri küçümsediğini ya da suçladığını belli edecek en küçük bir davranışta bulunmamıştı. Bir zamanlar yanaşma olduğu için karşısındakinin duygularını kolayca sezen, gizli hakareti bile bir önseziyle anlayan babası, ilk zamanlar onu kuşkuyla, canı sıkkın karşılamış (“Hep susuyor, kendi kendine çok düşünüyor,” diyordu); kısa zamanda –yaklaşık iki hafta sonra– ısınmıştı ona; sarhoş gözyaşlarıyla, çakırkeyif bir duygululukla da olsa ikide bir kucaklamaya, öpmeye başlamıştı onu. Ashında içten, böyle bir insanın hiçbir zaman duyamayacağı bir sevgiyle sevdiği belliydi oğlunu...

Zaten gittiği her yerde severlerdi Alyoşa’yı, ta çocukluğundan beri böyleydi bu. Onu yetiştiren velinimeti Yefim Petroviç Palenov’un evinde de herkesi kendine öyle bir bağlamıştı ki öz evlat gözüyle bakıyorlardı ona. Oysa bu eve girdiğinde içten pazarlıklı, kurnaz olabilecek, hoşla gitmek için yüze gülebilecek, kendini zorla sevdirebilecek çağdan çok uzaktı. Yapmacılığa, herhangi bir yola başvurmadan kendini sevdirme yeteneği doğuştandı onda. Okulda da öyleydi; oysa okul çocuklarının kuşkuyla, bazen alayla, hatta nefretle karşıladıkları tiplerdendi. Sözgelimi, kendi kendine düşüncelere dalıyor, arkadaşlarından kaçıyordu sanki. Bir köşeye çekilmeye, kitap okumaya küçüklüğünden beri bayılırdı; gene de arkadaşları onu öylesine seviyordu ki okulda okuduğu sürece bütün okulun gözbebeği idi. Arkadaşlarının oyunlarına pek katılmazdı, hatta neşelendiğine bile seyrek rastlanırdı, ama ona bakanlar bu tavrının huysuzluğundan gelmediğini, tersine onun temiz yürekli, içten bir çocuk olduğunu hemen anlıyorlardı. Yaşlıları arasında sivrilmeyi istemezdi. Belki de bunun için hiçbir zaman hiç kimseden korkmazdı; ne var ki gözü pekliğinden gururlanmadığını, cesur, korkusuz olduğunun bile farkında değilmiş gibi davranışını hemen anlamıştı çocuklar. Hiç kin tutmazdı. Bir saat sonra, ona hakaret eden arkadaşının ortadan sorduğu bir soruya hemen atılarak yanıt verdiği ya da kendisinin gidip aralarında kötü hiçbir şey geçmemiş gibi içtenlik, sevgi dolu bir tavırla onunla konuşmaya başladığı olurdu. Hem bunu, kendisine yapılan hakareti tesadü-

fen unutmüş, yahut bilerek bağışlamış değil, olayı bir hakaret saymamış gibi yapardı; çocukları ona bağlayan, gönüllerini kazanan da buydu işte. Yalnızca bir özelliği vardı ki ilk sınıftan son sınıfa dek bütün öğrencilerin ona sürekli takılmalarına neden oluyordu. Ama bunu aşağılayıcı bir alay olarak değil, neşelenmek, eğlenmek için yapıyorlardı. Bu özelliği, cinsel konularda yabancı, heyecanlı bir utangaçlık, ağırbaşlılıktı. Gençler arasında geçen, kadınlar üzerine o bilinen konuşmaları dinlemeye dayanamazdı. Ne yazık ki bu “bilinen” konuşmalar okullarda iyice kök salmıştır. Ruhları, yürekleri tertemiz olan çocuklar, henüz bebek denecek yaşta öğrenciler, sınıfta fısıltıyla, hatta yüksek sesle aralarında, askerlerin bile her zaman sözünü etmedikleri, edemedikleri şeylerden, olaylardan konuşurlar. Aydın, yüksek tabakamızın böylesine küçük yaştaki çocuklarının bu konuda bildiklerinden çok azını bilir askerler zaten. Ruhsal bir düşüklük henüz yoktur bunda belki; gerçek, kötü, içe sinmiş bir ahlâksızlık da yoktur, ama belirtileri vardır; bu da onların arasında çoğunlukla soylu, ince, övünülecek, özenilecek özellikler sayılır. “Alyoşa Karamazov”un, “öyle” şeylerden söz edilmeye başlandığında hemen kulaklarını tıkayıverdiğini görünce, bazen hep birden çevresinde toplanıp ellerini zorla kulaklarından çekerek iki kulağının içine açık saçık sözler bağırırmaya başlamışlardı. Alyoşa ise çırpınıp durur, yere yatarak kulaklarını tıkamaya çalışırdı; ne var ki ağzını açmadan, arkadaşlarına küfredmeden, sessizce katlanırdı bu hakarete. Sonunda rahat bıraktılar onu; artık “kadın, kız”dan söz açarak takılmıyorlardı, hatta bu konuda acıyarak bakıyorlardı ona. Arada şunu da söyleyeyim, sınıfta hep en iyiler arasındaydı, ama hiçbir zaman birinci olmamıştır.

Yefim Petroviç öldükten sonra iki yıl daha il lisesinde kaldı Alyoşa. Kocasının ölümünden sonra bir türlü teselli bulamayan Yefim Petroviç’in dul karısı, hep kız ve kadımlardan oluşan ailesini alıp uzun bir süre kalmak üzere İtalya’ya gitmişti. Alyoşa da o zamana dek hiç görmediği, Yefim Petroviç’in uzak akrabası iki kadının yanına verildi. Orada hangi koşullar altında bulunduğunu hiç bilmiyoruz. Alyoşa’nın pek ilginç bir özelliği de kimin parasıyla geçindiğini hiçbir zaman merak etmemesiydi. Bu bakımdan Alyoşa, üniversitenin ilk iki yılında kendi emeğiyle zar zor geçi-

nen, çocukluğundan beri de başkasının ekmeğini yediğini içi sızlayarak sezinleyen ağabeyi İvan Fyodoroviç'in tam tersi bir yaratılıştaydı. Ne var ki Aleksey'in yaratılışındaki bu tuhaf özelliği fazla ayıplamak da doğru olmaz kanısındayım; çünkü onu tanıyan herkes, Aleksey'in, eline geçen büyük bir para bile olsa onu hiç düşünmeden ilk isteyene ya da bir hayır işine, hatta belki kurnaz bir dolandırıcıya verebilecek saflardan olduğuna tanıştıkları gün kesinlikle inanırdı. Genel olarak söylersem, doğrusu paranın değerini pek bilmiyor gibiydi; doğal olarak da tam değil. Cep harçlığı hiç istemezdi, verilince de ya ne yapacağını bilmeden haftalarca cebinde gezdirirdi parayı ya da hiç saklamaz, hemen çarçur ediverirdi.

Para, soyluluk gururu konularında hayli titiz kimse olan Pyotr Aleksandroviç Miusov, Aleksey'i uzun süre inceledikten sonra bir gün şöyle söylemişti onun için:

“İşte size dünyada belki bir eşi daha olmayan bir insan: Yabancı, milyonluk bir kente götürüp bir başına parasız, pulsuz, kentin en büyük alanına bırakın onu; açlıktan da soğuktan da ölmez, çünkü hemen yedirirler, hemen bir yuva bulurlar ona; bulmasalar bile kendi buluverir, hem hiç zorlanmadan, hiç küçük düşmeden, onu yanına alan kentliye yük olmadan yapar bunu; tersine, gurur duyarak basarlar onu bağırlarına.”

Liseyi bitirmede Alyoşa: Yanında kaldığı kadınlara aklına takılan bir iş için babasının yanına gideceğini bildirdiğinde son sınıfa geçmişti. Kadınlar pek üzöldüler buna, bırakmak istemediler. Yol masrafları çok tutuyordu; kadınlar da velinimetinin ailesi Avrupa'ya giderken ona armağan ettiği saati rehin bırakmasına izin vermediler, her gereksinimini bol bol gördüler, hatta yeni yeni giysiler, iç çamaşırları diktirdiler ona. Ama ille de üçüncü mevkiyle gideceğini söyleyerek paranın yarısını geri verdi Alyoşa. Küçük kentimize gelince babasının, “Liseyi bitirmeden ne diye geldin?” diye sorduğu ilk soruyu yanıtız bıraktı. Anlattıklarına göre son derece dalgın, düşünceliymiş. Annesinin mezarını aradığı sonradan anlaşıldı. Sırf bunun için geldiğini de söylüyordu. Ne var ki tek nedeninin bu olduğunu pek sanmıyorum. Akla en yakın olasılık, ruhunda birden kaban, onu bilinmezliklerle dolu, ama kaçınılmaz bir yola iten duygunun ne olduğunu o zaman kendisinin de bilmediğidir. Fyodor Pavloviç

ikinci karısının nerede gömülü olduğunu gösteremezdi ona, çünkü cenaze gününden sonra mezarlığa hiç gitmemişti; aradan bunca yıl geçtiği için de mezarın yerini büsbütün unutmuştu...

Söz Fyodor Pavloviç'e gelmişken biraz da ondan söz edeyim. İkinci karısının ölümünden üç dört yıl sonra Rusya'nın güneyine gitmiş, bir süre dolaştıktan sonra, birkaç yıl kalmak üzere Ode-sa'ya yerleşmişti. Önceleri, kendi deyimiyle "birçok Yahudi'yle, Yahudi karısıyla, Yahudi bozuntusuyla, Yahudi yavrusuyla" tanışmış, sonunda yalnızca Yahudilerden değil, "Musevilerden bile itibar görmüş". Besbelli, onun para kazanmak, parayı taştan çıkarmak hünerinin en parlak olduğu devre o zamanlardı. Alyoşa'nın gelişinden topu topu üç yıl önce gene kentimize dönmüştü. Gerçi pek yaşlı sayılmazdı ya, eskiden tanıyanlar son derece çökmüş buldular onu. Davranışlarında kibarlıktan çok bir küstahlık vardı. Sözgeşi, eski palyaçonun içine (çirkin bir başkalarını palyaço kılığına sokmak tutkusu) doğmuştu. Kadınlarla yaptığı rezilce âlemler eskisinden de iğrençti şimdi. Kısa zamanda birçok mey-hane açtı. Görünüşe bakılırsa yüz bin rublesi (yüz bin değilse bile yakındı) vardı. Kentlilerden, köylülerden çok sayıda kimse kısa zamanda ona borçlanmıştı (tabii en sağlam karşılıklar göstererek). Son zamanlarda kendini koyverdi sanki, soğukkanlılığı, düşünme yeteneğini yitirdi, hatta havaileşti, konuşurken konudan konuya atlıyordu; işleri sermiş, gittikçe daha çok içiyordu. Hayli yaşlanmış, efendisine zaman neredeyse bir bakıcı gibi bakan uşak Grigori olmasaydı Fyodor Pavloviç'in başı çok derde girerdi. Alyoşa'nın gelişi ruhsal yönden bile etkiledi onu, bu zamansız yaşlanan adamın içinde çoktandır boğulup kalmış bazı duygular uyanır gibi oldu.

Alyoşa'ya bakarak ikide bir "Biliyor musun," diyordu, "bizim 'Havaleli'ye çok benziyorsun." Alyoşa'nın annesinden böyle söz ederdi. Sonunda uşak Grigori gösterdi "Havaleli"nin mezarını. Bir gün gelip kent mezarlığına götürdü onu, uzak bir köşede ucuz çeşidinden, ama temiz, üzerinde ölünün adı, soyadı, yaşı, ölüm yılı yazılı; hatta biraz aşağısında orta tabakadan halk arasında kabir-lere yazılması âdet olmuş, eski şiirleri andıran dört mısralık bir şiir kakılmış, dökme demirden bir mezar örtüsü gösterdi ona. İşin

şaşılacak yanı, bu örtüyü Grigori'nin yaptırmış olmasıydı. Fyodor Pavloviç'e bu mezar işinden birçok kereler, bıktırıncaya kadar söz etmişti ya, adam yalnız mezarı değil, bütün anılarını elinin tersiyle itip Odesa'ya gidiverince bu sadık uşak, zavallı "Havaleli"nin mezarını kendi parasıyla yaptırmıştı. Annesinin mezarı başında aşırı bir duygululuk göstermedi Alyoşa, Grigori'nin gururlu bir tavırla örtüyü nasıl yaptırdığı üzerine anlattıklarını dinledi yalnızca, başını önüne eğip bir süre öyle durdu, hiçbir şey söylemeden uzaklaştı. O günden sonra bütün bir yıl belki de bir daha hiç uğramadı annesinin mezarına. Ne var ki bu küçük olayın Fyodor Pavloviç'e de pek değişik bir etkisi olmuştu. Hemen bin ruble alıp manastıra gitti, rahmetli karısının ruhu için dua edilsin diye parayı verdi. Yalnız, Alyoşa'nın annesi, ikinci karısı "Havaleli" için değil, onu pataklayan birinci karısı Adelaida İvanovna için yapılacaktı dua. Aynı gün akşama doğru körkütük sarhoş olana dek içti, Alyoşa için de rahipler için de yakası açılmadık küfürler etti. Dinle arası pek yoktu; belki de ömrü boyunca bir tasvirin önüne beş kapıklık bir mum yakıp koymamıştı. Bu gibi insanlarda birdenbire ortaya çıkan duyguların, düşüncelerin tuhaf atılımları olur.

Fyodor Pavloviç'in iyice çöktüğünü söylemiştim. Ne biçim bir yaşam sürdürdüğünü, yaptıklarının gerçek yönünü yansıtan bir görünüm vardı yüzünde o zamanlar. Her zaman küstahça, kuşkulu, alaylı bakan küçük gözlerinin altındaki uzun, etli torbacıklar; ufacık, ama yağlı yüzündeki sayısız derin kırışıklar; sivri çenesinin altındaki etli, para kesesi gibi uzunca gıdık, yüzüne iğrenç bir şehvet anlatımı veriyordu. Bunlara, aralarından kapkara, handiyse tümü çürümüş kırık dökük dişler, kalın dudaklarla çevrili uzun, şehvetli bir de ağzı ekleyin. Konuşmaya başladığında tükürük saçardı her yana. Gerçi bundan hoşlanıyordu, yüzüyle alay etmeye kendi de bayılırdı. Özellikle, pek büyük olmamakla birlikte pek ince olan, sivri burnundan söz ederdi: "Tam Romalı burnu," derdi. "Gıdığım da eklenince tam bir eski Roma soylusuna benziyorum." Belki de bununla gurur duyuyordu.

Annesinin mezarını bulduktan çok kısa bir süre sonra Alyoşa durup dururken bir gün babasına, manastıra girmek istediğini, rahiplerin onu rahip adaylığına kabule hazır olduklarını bildirdi. Bu-

nun, en büyük isteği olduğunu, babası sıfatıyla ondan izin istediğini de açıkladı. Fyodor Pavloviç, manastırdaki Zosima Dede'nin bu "sessiz çocuk" üzerinde özel bir etkisi olduğunu biliyordu zaten.

Alyoşa'yı sessiz, düşünceli bir tavırla dinledikten sonra, onun bu isteğine hiç şaşmamış gibi,

– Zosima Dede oradaki rahipler içinde en dürüst olanıdır kuşkusuz, diye mırıldandı. Hım... Demek manastıra girmek istiyorsun, benim sessiz çocuğum!

Çakırkeyifti. Birden o uzun yarı sarhoş, ama kurnazlıktan, sarhoş yılışıklığından sınırlamayan gülümsemesi belirdi dudaklarında.

– Hım... Sonunda böyle bir yola sapacağımı biliyordum zaten; düşün bir kere, biliyordum bunu! Gözün hep oradaydı. Pekâlâ, iki bin rublen de var sanırım, elin boş gitmezsin. Ben de hiçbir zaman silkip atmayacağım seni, meleğim. Şimdi de isterlerse gerektiği kadar para yatıracacağım oraya senin için. İstemezlerse ille alın diye zorlamamız da olmaz, değil mi? Zaten pek para harcamazsın sen, haftada iki metelik yeter... Hım. Biliyor musun, bir manastırın yakınlarında bir köy var, bölgede herkes bu köyde yalnızca "manastır karıları"nın yaşadığını biliyor. Otuz kadar varlar, "manastır karıları" diyorlar onlara, öyle sanıyorum ki... Gittim oraya, ilginç bir yer, değişiklik bakımından tabii... Yalnız bir kötü yanı var, her yer Rusluk kokuyor, hiç Fransız kadını yok, oysa getirtebilirler de, paraları bol çünkü. Duysalar kendiliklerinden gelirler hem. Ama burada hiçbir şey yok, manastır karıları falan da bulunmaz, iki yüz rahip var, o kadar. Hepsi de dürüst, perhizkâr adamlar. Doğrusunu söyleyeyim... Hım. Rahip olmak istiyorsun demek? Acıyorum sana Alyoşa; inanır mısın, yürekten sevmiştim seni... Ama fırsat fırsattır: Biz günahkârlar için de dua edersin. Burada çok günah işledik çünkü. Benim için bir gün gelir de kim dua eder acaba? Dünyada böyle bir adam çıkar mı, diye düşünüp dururdum hep. Benim güzel yavrum, belki inanmazsın ama bu bakımdan pek budalayımıdır. Son derece. Görüyorsun ya, ne denli budala olursam olayım, gene de düşünüyorum. Hep düşünürüm, hep dedimse her zaman değil kuşkusuz, arada bir. Öldüğüm zaman şeytanların beni çengellerine takıp götürmeyi unutacaklarını pek sanmıyorum. Sonra şöyle sorular geliyor aklıma: "Çengeller mi? Nereden bulacaklar çenge-

li? Neden olacak bu çengeller? Demirden mi? Nerede yaparlar onları? Fabrikaları falan mı var orada?” Rahipler, cehennemin, sözelimi bir tavanı olduğuna inanıyorlardır kuşkusuz. Cehennemin varlığına inanabilirim, ya tavansız olanına; böylesi sanki daha bir ince, bilimsel, yani Luteryen oluyor. Aslında, ha tavanlı olmuş ha tavansız, hepsi bir değil mi? Uğursuz sorun da bundan çıkıyor zaten! Eh, tavan yoksa, çengel de yok demektir. Çengel olmayınca demek ki her şey boş, yani gene akıl almaz bir durum çıkıyor ortaya: Öyleyse kim çengele takıp götürecektir beni, çünkü bunu yapmazlarsa olmaz, dünyada gerçek denilen şey kalmaz o zaman! *Il faudrait les inventer*³ sırf benim için, çünkü benim ne rezilin biri olduğumu bilmezsin sen, Alyoşa!..

Alyoşa, sakın, ciddi bir tavırla babasına bakarak,

– Evet, dedi, çengel falan yok orada.

– Öyle, öyle, sadece çengel gölgeleri varmış. Biliyorum, biliyorum. Bir Fransız yazar şöyle anlatıyordu cehennemi: *J'ai vu l'ombre d'un cocher, qui avec l'ombre d'une brosse frottait l'ombre d'une carrosse*.⁴ Nereden biliyorsun sen çengel olmadığını, canım? Manastıra girince böyle söylemeyeceksin ama. Olsun varsın, gene de git, gerçekleri öğren orada, sonra gel bize anlat: Kişi öteki dünyada ne var ne yok kesinlikle bilirse göçmesi daha kolay olur. Evet, senin için burada sarhoş bir babanın, kızların arasında kalmaktansa (gerçi melek gibi olduğun için hiçbir kötülük bulaşmaz sana), rahiplerin arasında karışman daha iyi olacak. Sanırım orada da tertemiz kalırsın, zaten buna güvendiğim için izin veriyorum sana. Akılnı peynir ekmekle yemedin ya. İnanırsın, içindeki ateş söner, iyileşir, dönüersin. Bekleyeceğim seni. Beni suçlamayan tek insan sensin dünyada, sevgili yavrum, hissediyorum bunu, hissetmeden yapamam zaten!..

Ağlamaklı olmuştu. Pek duygulu bir insandı. Huysuz ve duygulu.

3 (Fr.) İcat etmek gerek bunları.

4 (Fr.) Bir arabacı gölgesi gördüm, bir fırça gölgesiyle bir araba gölgesini boyuyordu.